

Wacław Jarmolowicz, Magdalena Knapińska

Akademia Ekonomiczna w Poznaniu

POLITYKA PAŃSTWA NA RYNKU PRACY – JEJ PRZESŁANKI TEORETYCZNE ORAZ FORMY REALIZACJI W POLSCE PO ROKU 2000

1. Wprowadzenie

Celem opracowania jest prezentacja teoretycznych aspektów polityki rynku pracy, a zwłaszcza jej celów, instrumentów i miejsca w polityce gospodarczej państwa. Dopełnieniem rozważań teoretycznych jest próba analizy i ocena polityki rynku pracy prowadzonej w Polsce po 2000 r., i to głównie w kontekście tego, na ile była ona zróżnicowana i efektywna w przewyżnianiu zjawiska bezrobocia i jego skutków społeczno-ekonomicznych.

2. Przyczyny ingerencji państwa na rynku pracy

Niezależnie od tego, na ile kontrowersyjny jest problem ingerencji państwa w gospodarkę, przynajmniej w większości ekonomiści różnych nurtów i poglądów są zgodni co do tego, że pewien zakres interwencjonizmu jest – zwłaszcza w odniesieniu do rynku pracy – niezbędny¹. Zdaniem zaś niektórych, ingerencja w tę sferę winna być nie tylko oddziaływaniem przejściowym, ale i trwale obecnym [Dach 1996, s. 57]. Podstawowym uzasadnieniem dla tego stanu rzeczy jest choćby ta okoliczność, że rynek pracy z zasady nie działa w warunkach konkurencji doskonałej, a to m.in. ze względu na ograniczoną mobilność siły roboczej [Ślusarczyk 1998, s. 242]. Dodajmy również, że rynek ten charakteryzuje się niedoskonałą informacją, a praca – jako towar będący przedmiotem obrotu na tym rynku – jest dobrem niehomogenicznym [Hartog 1990, s. 179].

¹ Chociaż zdaniem A. Matysiaka następuje odchodzenie od roli państwa jako pracodawcy na rzecz roli jedynie zapewnienia osłony socjalnej obywateli [Matysiak 1999, s. 70].

M. Levinson ponadto akcentuje zwłaszcza to, że potrzeba prowadzenia zabiegów interwencyjnych na rynku siły roboczej bierze się także stąd, że zdając się wyłącznie na wolny rynek, rząd ignorowałby społeczne skutki działań pracodawców i dopuszczał niejako „z góry” istnienie stanu permanentnego bezrobocia [Levinson 1992, s. 75].

Także wielu polskich autorów wyraża pogląd, że rynku pracy nie można pozostawić wyłącznie mechanizmowi samoregulacji. Zajmując takie stanowisko, wątpią więc oni m.in. także w „moc sprawczą” wzrostu gospodarczego prowadzącego automatycznie do wzrostu zatrudnienia, gdyż – ich zdaniem – jest to wprawdzie możliwe, ale tylko wówczas, gdy kierowane do pracy osoby bezrobotne odpowiadają warunkom pracodawcy na poziomie na tyle wysokim, że w krótkim czasie mogą oni stać się w pełni produktywnymi pracownikami. Sytuacja taka wcale nie jest jednak zjawiskiem częstym (por. [Banasiak, Kaczmarek 2002, s. 69]).

Co więcej, podkreślając różne osobliwości rynku pracy, większość autorów jest świadoma także i tego, że pewien poziom bezrobocia jest jednak nieuniknioną cechą gospodarki rynkowej w ogóle, dlatego też celem polityki gospodarczej prowadzonej w krajach dokonujących transformacji ustrojowej nie może być nadal utrzymywanie iluzji „pełnego zatrudnienia” oraz skuteczne zapobieganie choćby kilku-procentowej tylko stopie bezrobocia [*Labor Markets...* 1994, s. 160].

Istotnym uzasadnieniem dla ingerencji państwa w sferę rynku pracy jest więc z pewnością i ta właściwość tego rynku, że w jego funkcjonowaniu ważną rolę odgrywają różnorodne czynniki psychologiczne i socjologiczne, trwale towarzyszące występującym tu zjawiskom ekonomicznym [Rothschild 1993, s. 5]. Owe specyficzne cechy czy też osobliwości rynku pracy są związane m.in. z tym, że zasoby ludzkie odgrywają nadrzędną rolę w rozwoju gospodarczym, a sama praca to jednak bardzo szczególny rodzaj „towaru”, jak również, że dochody z pracy były – i pozostają – dominującym źródłem zaspokajania potrzeb społecznych [Gontarski 1991, s. 389].

Problematykę przyczyn ingerencji państwa w nieco odmienny – choć interesujący – sposób uwypukla Z. Wiśniewski. Jego zdaniem, współczesne teorie rynku pracy dostarczają co najmniej pięciu podstawowych argumentów przemawiających za polityką stosowania ingerencji państwa w działanie rynku pracy. Uzasadnieniami tymi są mianowicie: niedostateczna przejrzystość na rynku pracy, *mismatch*, niedostateczna skłonność do ryzyka, dyskryminacja grup problemowych i histereza [Wiśniewski 1999, s. 16-20].

Pojawianie i utrzymywanie się tego typu zjawisk na rynku pracy pozostaje też – zdaniem nie tylko wymienionego autora – w istotnej sprzeczności z paradygmatem o samoczynnej skłonności mechanizmu rynkowego do przywracania stanu równowagi. Zatem, również ze względu na powody tego typu, postuluje się ingerencję państwa w tę sferę po to, by ograniczyć negatywne, ekonomiczne następstwa bezrobocia jako stanu nierównowagi podażowej na rynku pracy.

Ponadto, według innego jeszcze podejścia, wśród przyczyn ingerencji państwa na rynku pracy należy dostrzegać, że samo zjawisko bezrobocia jest wysoce niekorzystne i niszczące, ponieważ oznacza ono utratę potencjalnych dóbr i usług, które mogliby wytworzyć bezrobotni, gdyby znaleźli produktywnie zatrudnienie².

I wreszcie, istnienie bezrobocia stanowi także obciążenie dla gospodarki w postaci kosztów związanych z wypłatą zasiłków dla bezrobotnych, finansowaniem aparatu obsługującego osoby poszukujące pracy oraz wydatkami na inne przedsięwzięcia mające przeciwdziałać bezrobociu. Z istnieniem bezrobocia wiązą się ponadto „koszty” natury psychospołecznej w wymiarze indywidualnym, rodzinnym i zbiorowym, którymi są m.in. niezadowolenie społeczne, frustracja oraz konflikty społeczno-polityczne.

Sama więc waga negatywnych skutków bezrobocia³ determinuje konieczność rozwiązywania tego problemu, w tym przez ingerencję państwa mającą na celu przeciwdziałanie bezrobociu. Nie bez znaczenia jest fakt, że bezrobocie bywa w znacznym stopniu skutkiem procesów makroekonomicznych. Zatem – polityka gospodarcza (makroekonomiczna), a więc prowadzona przez państwo, może to zjawisko „łagodzić”.

Wśród innych uzasadnień wskazuje się np. na istnienie takich „niesprawności” na rynku pracy, jak: duża sztywność podaży kandydatów do pracy, elementy monopolizacji podmiotów rynku pracy czy też wskazywana już – ograniczona mobilność zasobów pracy [Meller 1991, s. 26].

Ważkim wreszcie argumentem przemawiającym za ingerencją państwa w działanie rynku pracy jest większa lub mniejsza „obecność” państwa w sferze regulacji płacowych. Uzasadnieniem dla tego typu działań może więc być np. celowość zapobiegania nadmiernemu – bo nieuzasadnionemu wzrostem wydajności pracy – przyrostowi wynagrodzeń. Państwo winno też dbać o materialne warunki utrzymania i rozwoju rodzin pracowniczych, a poprzez utrzymywanie relacji płac do siły nabywczej pieniądza dbać o równowagę wewnętrznego rynku towarów i usług oraz o utrzymywanie konkurencyjności w skali krajowej i międzynarodowej. Niewątpliwy jest również związek poziomu płac z utrzymywaniem i tworzeniem miejsc pracy⁴.

² Szerzej co do uzasadnienia celowości udziału państwa w regulowaniu rynku pracy por. [Meller, Zieliński 1995, s. 105-109].

³ Obok negatywnych skutków bezrobocia można również dostrzec jego pozytywny wpływ na rynek pracy. Mianowicie bezrobocie stwarza przedsiębiorcom bardziej sprzyjające warunki, bo znika „brak rąk do pracy”, nie są oni zmuszeni do „świadomego” przechowywania zbędnych pracowników w oczekiwaniu, że będą oni potrzebni w przyszłości; istnieje ułatwiony nabór kandydatów do pracy; w dłuższym okresie można oczekiwać też wzrostu kwalifikacji pracowników i poprawy ich motywacji do pracy, występuje też obniżenie żądań płacowych (por. [Meller 1991, s. 26]).

⁴ W realizacji różnych i konkretnych celów zadaniem państwa jest także dążenie do niwelowania różnic i nadmiernych (zwłaszcza w sektorze publicznym) różnic w wynagrodzeniach za pracę wykonywaną na podobnych stanowiskach i przy zbliżonej efektywności oraz działanie na rzecz minimalnego (ustawowego) zabezpieczenia poziomu wynagrodzeń w gospodarce (por. [Meller 1992, s. 8]).

Biorąc tu pod uwagę także powiązania rynku pracy z rynkami innych czynników produkcji oraz rynkami produktów i usług, warto odnotować wreszcie i to, że przedsięwzięcia interwencyjne i regulacyjne państwa dotyczące rynku pracy wywołują z zasady konsekwencje wykraczające poza ten rynek i wpływają na działanie rynku produktów i usług oraz rynku kapitałowego, a w tym i pieniądza. Pobudzanie np. popytu na pracę przez państwo prowadzi m.in. do wzrostu podaży zasobów pieniężnych, będącej z kolei źródłem wzrostu wielkości popytu na produkty i usługi etc. [Garbarski, Rutkowski, Wrzosek 1994, s. 27]. Zauważmy przy tym również, że w krótkich okresach rynek pracy – jak często się sądzi – może wywierać znacznie większy wpływ na rynek produktów i usług oraz na rynek pieniądza, niż odwrotnie. Oznacza to m.in., że przedsięwzięcia interwencyjne państwa na tym rynku mogą być – w krótkich okresach – bardziej skuteczne dla poprawy funkcjonowania rynku produktów i usług oraz rynku pieniądza niż samego rynku pracy [Garbarski, Rutkowski, Wrzosek 1994, s. 30].

W kwestii ingerencji państwa w funkcjonowanie rynku pracy zwrócić także należy uwagę na to, że – niezależnie od zwolenników tej ingerencji – istotny głos w dyskusji mają liberałowie, jako zwolennicy teorematu: „niewidzialnej ręki rynku”, którzy są zdania, iż mechanizm rynkowy samoczynnie dąży do stanu równowagi rynkowej. Zjawisko takie występuje wówczas, gdy spełnione są m.in. warunki konkurencji doskonałej⁵. W sytuacji natomiast, gdy chociaż jeden z warunków tej konkurencji nie jest spełniony w rzeczywistości gospodarczej, rodzi się już wątpliwość, czy mechanizm rynkowy jest zdolny – w sposób samoczynny – do tej równowagi doprowadzić. Jeśli zaś nie, to problemem jest i to, jaki typ czy zestaw narzędzi ingerencji państwa może zapewnić ten stan, a wraz z nim i efektywne działanie gospodarki. Rozważenia wymaga również zagadnienie, czy „koszt” owej ingerencji nie przewyższa „efektów”, jakie z jej pomocą można uzyskać [*Labor Markets...* 1994, s. 41], ponadto zaś, czy poprawa sytuacji danej grupy społecznej nie wpłynie na pogorszenie sytuacji innych grup⁶.

3. Polityka rynku pracy a polityka zatrudnienia

W literaturze przedmiotu dość często podnosi się i rozważa kwestię relacji między polityką rynku pracy a polityką zatrudnienia, a szerzej – z polityką gospodarczą. Najogólniej przy tym się zauważa, że polityka zatrudnienia, przyjmująca za

⁵ W praktyce funkcjonowania gospodarki rynkowej warunki konkurencji doskonałej nie są jednak spełnione na większości rynków (por.: [Klimczak 2002, s. 15]).

⁶ W podobny sposób problem optimum dobrobytu społecznego zdefiniował V. Pareto. zdaniem którego jest to taka sytuacja, w której nie jest możliwa poprawa dobrobytu jednostki bez skutku w postaci pogorszenia dobrobytu innej jednostki, przy czym ów dobrobyt mierzony jest za pomocą krzywych obojętności. A zatem ingerencja państwa w gospodarkę staje się uzasadniona jedynie wówczas, gdy owo optimum Pareto nie zostało jeszcze osiągnięte. Szerzej na temat koncepcji dobrobytu społecznego V. Pareto por. m. in.: [Blaug 2001, s. 604-608].

swój podstawowy cel „pełne” zatrudnienie, jest jednym z rodzajów czy też typów polityki gospodarczej (por. m.in. [Jarmołowicz 2005, s. 64; Jarmołowicz, Woźniak 2003a, s. 227; Jarmołowicz, Woźniak 2003b, s. 207-217])⁷.

Polityka zatrudnienia zajmuje się zatem ustalaniem i wyjaśnianiem w układzie dynamicznym siły sprzężenia procesu rozwoju gospodarki z procesami demograficzno-społecznymi, co oznacza, że wskazuje ona na określone cele zatrudnieniowe oraz metody, środki i sposoby prowadzące do osiągnięcia wyznaczonych celów, a także wpływa na samo kształtowanie się kierunków i tempa rozwoju zatrudnienia [Sęp 1996, s. 23].

Politykę zatrudnienia można więc określić jako świadome i zgodne z interesem ogólnospołecznym oraz indywidualnych pracowników kształtowanie procesów związanych z przygotowaniem, włączeniem do sfery pracy użytecznej, alokacją oraz racjonalnym spożytkowaniem zasobów ludzkich [Dolny, Meller, Wiśniewski 1990, s. 15]. Zatem w praktycznym ujęciu polityka zatrudnienia powinna również dostarczać narzędzi umożliwiających optymalizację decyzji w dziedzinie zatrudnienia [Dolny, Meller, Wiśniewski 1990, s. 17].

Wśród samych celów polityki zatrudnienia wymienia się najczęściej takie, jak: pełne i racjonalne zatrudnienie; podporządkowanie działań w zakresie wzrostu zatrudnienia maksymalizacji wzrostu produktu społecznego; ograniczanie bezrobocia czy też niepełnego zatrudnienia; jak również stałe i efektywne zagospodarowywanie – w formie aktywizacji zawodowej – pojawiających się nadwyżek siły roboczej [Sęp 1996, s. 25].

Warto zarazem podkreślić, że głównym celem polityki zatrudnienia w gospodarce rynkowej staje się nie tyle realizacja pełnego zatrudnienia w ogóle, ile raczej osiągnięcie możliwie wysokiego i efektywnego poziomu zatrudnienia, a także ograniczanie niewykorzystywanych produkcyjnie nadwyżek siły roboczej, w tym również poprzez dążenie do utrzymania – możliwej do zaakceptowania przez społeczeństwo – stopy bezrobocia [Wiśniewski 1994, s. 31]. Ponadto w literaturze przedmiotu podkreśla się, że istotnym zadaniem polityki zatrudnienia jest zwalczanie dyskryminacji na rynku pracy określonych grup społecznych oraz wspomaganie procesów dostosowawczych, mających na celu osiągnięcie zgodności między indywidualnymi kwalifikacjami i predyspozycjami a warunkami pracy [Dolny, Meller, Wiśniewski 1990, s. 30]. Należy jednocześnie zauważyć, że pojęcie „pełnego zatrudnienia” – przy występowaniu pewnego poziomu „stałego bezrobocia” – może oznaczać dążenie do bardziej już tylko „względego” zrównoważenia liczby ludności, która chce pracować, z popytem występującym na pracowników w określonych zawodach, o określonych kwalifikacjach, w różnych regionach kraju etc. [Meller 1993, s. 7].

Według pragmatycznych założeń „Narodowej strategii wzrostu zatrudnienia i rozwoju zasobów ludzkich”, głównym celem obecnej polityki zatrudnienia w

⁷ Jednakże np. J. Kaja wśród różnych rodzajów polityki gospodarczej w systemie rynkowym nie znajduje już „osobnego” miejsca dla polityki zatrudnienia – por. [Kaja, 2003, s. 67-76].

Polsce jest osiągnięcie wyższego zaangażowania ludności w procesie pracy. Cel ten może być osiągnięty poprzez: zwiększenie zatrudnienia, rozwój jakości zasobów ludzkich, rozwój przedsiębiorczości, poprawę zdolności adaptacyjnych przedsiębiorstw i ich pracowników do warunków zmieniającego się rynku oraz przez wzmocnienie polityki równości szans na rynku pracy [*Narodowa Strategia...*, Internet, s. 34].

Zauważmy przy tym, że oddziaływanie państwa poprzez instrumenty makroekonomiczne (i w ramach polityki gospodarczej, w tym zatrudnienia) na rynek pracy ma swoje istotne ograniczenia. Skuteczność takiej polityki osłabiają bowiem m.in. takie uwarunkowania, jak: brak doskonałej mobilności kapitału i pracy oraz niewystarczająco rozwinięta infrastruktura rynku, jak również inne. Dlatego też, choć polityka makroekonomiczna może, i oczywiście powinna, być wykorzystana do celów zwiększania zatrudnienia i ograniczania bezrobocia, także w ujęciu regionalnym, to jednak regionalna polityka zatrudnienia ma również nie tylko swoje cele szczegółowe, ale i sobie tylko właściwe instrumenty.

Jednocześnie trudno nie zauważyć, że na działanie rynku pracy, w tym również regionalnego, ma wpływ nie tylko tak czy inaczej rozumiana polityka zatrudnienia czy też rynku pracy, ale pośrednio oddziałują nań również inne typy polityki gospodarczej⁸.

Wskazując tu na bardziej uniwersalne (tak krajowe, jak i regionalne czy też nawet lokalne) cele, instrumenty i uwarunkowania polityki zatrudnienia jako części polityki gospodarczej w ogóle, zwróćmy uwagę na to, że w literaturze przedmiotu istotnym problemem (a w znacznym stopniu i płaszczyzną sporów) jest rozróżnienie pomiędzy polityką zatrudnienia a polityką rynku pracy.

W płaszczyźnie szerszej – zwłaszcza w ujęciu makroekonomicznym (choć po części i w skali mikro) – państwo ingeruje w działanie rynku pracy poprzez różnorodne instrumenty, zwłaszcza o charakterze monetarnym i fiskalnym. Działania takie są nastawione zwłaszcza na dynamizowanie wzrostu gospodarczego głównie po to, aby – poprzez rozwój gospodarczy – nie tylko utrzymać dotychczasowe miejsca pracy, ale także tworzyć nowe. Taką też aktywność państwa, przejawiającą się w postaci wykorzystywania różnorodnych (bardziej pośrednich niż bezpośrednich) form oddziaływania na funkcjonowanie rynku pracy, można określić mianem polityki zatrudnienia (*sensu stricto*). Natomiast te formy interwencji, które mają charakter bardziej bezpośredni i dotyczą usprawniania funkcjonującego rynku

⁸ Tego rodzaju podejście zaprezentowano w: [Kryńska, Kwiatkowski, Zarychta 1998]. W pracy tej zauważono, że wśród narzędzi polityki ekonomicznej mających wpływ na rynek pracy należy wymienić politykę budżetową, politykę pieniężno-kredytową, politykę kursową, politykę cenowo-dochodową oraz politykę współpracy gospodarczej z zagranicą. Nie bez znaczenia dla rynku pracy jest też polityka strukturalna, której cele oddziałują na regionalny rynek pracy w jej aspekcie wyrównywania poziomu rozwoju różnych obszarów. Zatem na rynek pracy oddziałuje nie tylko polityka rynku pracy czy polityka zatrudnienia, ale również inne formy aktywności państwa wchodzące w zakres polityki gospodarczej.

pracy przy danym popycie na pracę i określonej podaży pracy, zasługują na miano polityki rynku pracy [Meller, Zieliński 1995, s. 105-109].

Jak z powyższego wynika, polityka zatrudnienia nie może być utożsamiana z polityką rynku pracy. Zatem – w opinii niektórych ekonomistów – politykę rynku pracy należy traktować jako wprawdzie odrębną (czy też autonomiczną), lecz zarazem istotną (i składową) część polityki zatrudnienia. Jeszcze inni natomiast zaliczają ją do *industrial and labour relations* [Wiśniewski 1994, s. 29]. Polityka rynku pracy jest zorientowana na osiąganie innych celów niż polityka zatrudnienia. Koncentruje się ona bowiem bardziej na rozwiązywaniu problemów strukturalnych i społecznych już działającego rynku pracy, podczas gdy celem polityki zatrudnienia jest również (tak czy inaczej rozumiane) pełne zatrudnienie [Wiśniewski 1994, s. 29]. Wypada tu również dodać, że o ile w centrum zainteresowania polityki zatrudnienia znajdują się zagadnienia popytu i podaży na pracę wraz ze środkami i instytucjami globalnego sterowania tymi wielkościami, o tyle z kolei polityka rynku pracy ogranicza się najczęściej do instrumentów stosowanych przez same urzędy pracy [Dolny, Meller, Wiśniewski 1990, s. 30].

Inaczej jeszcze problem relacji między polityką zatrudnienia a polityką rynku pracy postrzega J. Meller. Zdaniem tego autora, można się posłużyć ich rolą w zakresie przeciwdziałania bezrobociu. I tak, jeśli upatrywać źródeł bezrobocia w stanie samej gospodarki jako takiej, która tworzy zbyt mało miejsc pracy, to zwalczanie ich niedoboru można osiągnąć przez aktywną politykę gospodarczą wspierającą rozwój o charakterze prozatrudnieniowym. Taką zaś polityką jest tylko polityka zatrudnienia tworząca miejsca pracy ekonomicznie uzasadnione, efektywne i względnie trwałe [Meller 2001, s. 73].

Jeśli źródeł bezrobocia upatrywać bardziej w wadliwym funkcjonowaniu samego już rynku pracy i jego elementów, to ograniczanie bezrobocia może się dokonywać jedynie za pomocą programów i środków aktywizowania rynku pracy i bezrobotnych, czyli polityki rynku pracy [Meller 2001, s. 73].

4. Cele polityki rynku pracy

Mając na względzie wcześniejsze rozważania, należy zauważyć, że politykę rynku pracy charakteryzują zwykle cztery zasadnicze cele: zatrudnieniowy, strukturalny, produkcyjny i socjalny. Dążenie do osiągnięcia tzw. celu zatrudnieniowego polega na ograniczeniu rozmiarów bezrobocia, celu strukturalnego – na zmniejszaniu niedopasowań strukturalnych na rynku pracy, a celu produkcyjnego – na dążeniu do podniesienia produktywności siły roboczej. Zmierzenie do celu czwartego – socjalnego – polega natomiast na zapewnieniu finansowego zabezpieczenia osobom dotkniętym zwolnieniami oraz na adaptacji zawodowej bezrobotnych mających szczególne trudności na rynku pracy [Wiśniewski 1999, s. 20].

Państwo, oddziałując na rynek pracy, może zatem z jednej strony stymulować wzrost popytu na pracę, a z drugiej – zmniejszać podaż siły roboczej⁹. Zwiększanie liczby miejsc pracy odbywa się m.in. przez subwencjonowanie płac i zatrudnienia, mające na celu utrzymanie albo zwiększenie dotychczasowego jego poziomu w przedsiębiorstwach prywatnych. Ponadto państwo może również tworzyć nowe miejsca pracy w sektorze państwowym, w tym też na podstawie specjalnych programów zwiększania zatrudnienia. Oprócz tego istotnym sposobem zwiększania popytu na pracę jest sprzyjanie szeroko rozumianej przedsiębiorczości, wspieranie tworzenia nowych miejsc pracy w sektorze prywatnym wśród małych i średnich przedsiębiorstw, pobudzanie lokalnych inicjatyw wzrostu zatrudnienia czy też np. udzielanie pomocy finansowej i organizacyjnej ludności w „samozatrudnieniu”, czyli w zamianie statusu bezrobotnego na pozycję zatrudnionego we własnej firmie [Markowski 1992, s. 156].

Natomiast zmniejszanie podaży pracy może się odbywać zwłaszcza przez wcześniejsze przechodzenie na emerytury, przedłużanie okresu kształcenia, wydłużanie lub rozszerzanie zakresu obowiązkowej służby wojskowej, skracanie czasu pracy, wydłużanie urlopów, zmniejszanie liczby godzin nadliczbowych oraz zatrudnianie w niepełnym wymiarze czasu pracy [Markowski 1992, s. 171].

Biorąc pod uwagę samo ustawodawstwo dotyczące pracy i zatrudnienia, należy podkreślić, że funkcje i zadania państwa jako podmiotu polityki rynku pracy w tworzonej w Polsce ustroju gospodarki rynkowej koncentrują się zwłaszcza na zagadnieniach obsługi rynku pracy poprzez rozwijanie pośrednictwa pracy oraz łagodzenie ekonomicznych i społecznych skutków bezrobocia [Gontarski 1991, s. 380].

Polityka rynku pracy jest to sposób ingerencji państwa w funkcjonowanie rynku pracy mający swoich zwolenników wśród kontynuatorów podejścia klasycznego, dla których rozwiązywanie średniookresowych problemów zatrudnienia sprowadza się głównie do usprawniania przebiegu procesów dostosowawczych na tym rynku. Proponuje się tu m.in. ulepszanie jakości i przepływu informacji o popycie i podaży pracy; rozwój poradnictwa zawodowego; stymulowanie sektorowej, regionalnej, zawodowej i kwalifikacyjnej ruchliwości pracowniczej; a nawet ewentualne, okresowe obniżki płacy realnej podczas rokowań taryfowych w celu pobudzenia koniunktury [Wiśniewski 1994, s. 36]. Polityka ta ma również „uzupełniać i umacniać” politykę makroekonomiczną i politykę rozwijania konkurencyjności [Borowiec 1996, s. 181].

⁹ Postulat prowadzenia świadomej polityki pełnego zatrudnienia polegającej na regulowaniu podaży i popytu na pracę w aspekcie krajowym i lokalnym, zawarto m. in. w: [Zajdel 1999, s. 81].

5. Rodzaje polityki rynku pracy

Politykę rynku pracy można klasyfikować według różnych kryteriów. Biorąc pod uwagę adresatów, do których kierowane są konkretne środki przeciwdziałania bezrobociu – można wyodrębnić ogólne (uniwersalne) i specjalne działania państwa. Pierwszą grupę tworzy ogół form aktywnych i pasywnych adresowanych do szerokiego kręgu odbiorców świadczeń zarejestrowanych w urzędach pracy. Do drugiej grupy można zaliczyć środki i programy tworzone głównie z myślą o konkretnej grupie społecznej, jak np. działania na rzecz bezrobotnych długookresowo, kobiet, młodzieży, niepełnosprawnych czy przedstawicieli określonego zawodu. Programy specjalne mają przy tym do odegrania rolę szczególnie ważną. Nie chodzi tu bowiem tylko o zmniejszanie samego bezrobocia, ale także o społeczno-psychologiczne wsparcie bezrobotnych w ich własnych działaniach na rzecz zatrudnienia. Znaczenie i skuteczność tego typu programów nie może podlegać tylko uproszczonym ocenom i powinny być one realizowane nawet mimo niewielkich korzyści ekonomicznych [Bernais 1996, s. 15].

Inna jeszcze klasyfikacja rodzajów polityki prowadzonej przez państwo na rynku pracy pozwala wyodrębnić działania ofensywne i defensywne. Do przedsięwzięć defensywnych zalicza się zwłaszcza te, które służą obniżaniu podaży siły roboczej oraz dezaktywizacji siły roboczej. Natomiast wśród przedsięwzięć ofensywnych wyróżnia się formy pośrednie (w postaci aktywnej polityki podatkowej oraz polityki pieniężnej), a także formy bezpośrednie (takie np., jak subwencjonowanie miejsc pracy, roboty publiczne i prace interwencyjne oraz pośrednictwo pracy i szkolenia zawodowe) [Cieślukowski 1998, s. 267].

Z kolei, z punktu widzenia szczebla podejmowanych działań kierowanych na rynek pracy, można wyróżnić metody, programy i środki podejmowane na poziomie centralnym oraz regionalnym i lokalnym. Do pierwszej grupy zaliczamy wszelkie obligatoryjne działania aktywne i pasywne oraz inwestycje o znaczeniu ogólnokrajowym. W drugiej grupie mogą się natomiast znaleźć decyzje o charakterze inicjatyw regionalnych i lokalnych, którym przyświeca idea utworzenia nowych miejsc pracy oraz zaangażowania wolnej siły roboczej na konkretnym rynku pracy [Bernais 1996, s. 89].

Podsumowując, należy podkreślić, że polityka rynku pracy obejmuje różnorodne i wielokierunkowe działania, które – ze względu na zastosowane środki tej polityki – dzieli się najczęściej na dwie podstawowe grupy. Są to mianowicie tzw. środki aktywne polityki rynku pracy (jako te, które są kierowane na wzrost zatrudnienia i ochronę istniejących miejsc pracy) oraz tzw. pasywne środki polityki rynku pracy (a więc takie, które są kierowane na zmniejszenie podaży pracy oraz łagodzenie negatywnych skutków bezrobocia i zabezpieczenie socjalne bezrobotnych) [Lichniak 1994, s. 89].

W literaturze przedmiotu aktywna polityka rynku pracy jest też często przeciwstawiana jej pasywnej odmianie w ten sposób, że aktywna polityka rynku pracy

ma na celu pomoc bezrobotnym w powrocie do pracy, podczas gdy polityka pasywna przeciwnie: ma na względzie płacenie bezrobotnym zasiłków socjalnych [*Labor Markets...* 1994, s. 160].

Znana jest nieco inna jeszcze systematyka rodzajów polityki rynku pracy. Mianowicie, aktywna polityka rynku pracy to taka, która ma na celu redukcję bezrobocia, a pasywna – socjalną pomoc bezrobotnym. W ujęciu ogólniejszym podkreśla się jednak, że aktywna polityka państwa na rynku pracy opiera się głównie na wykorzystaniu instrumentów polityki zarówno makro-, jak i mikroekonomicznej. Chodzi tu przy tym o taką politykę makroekonomiczną, która polega na wykorzystaniu przede wszystkim instrumentów fiskalnych i pieniężnych w celach redukcji bezrobocia. Natomiast – w przypadku polityki mikroekonomicznej – o taką, która jako część aktywnej polityki rynku pracy obejmuje zespół przedsięwzięć mających na celu poprawę funkcjonowania rynku pracy oraz redukcję bezrobocia w określonych grupach społecznych [*Podstawy ekonomii...* 2001, s. 547]¹⁰.

W świetle współczesnej literatury – zdaniem Z. Wiśniewskiego – na uwagę zasługuje kilka podstawowych funkcji aktywnej polityki państwa na rynku pracy. Są to: aktywizacja zawodowa bezrobotnych, zmniejszanie niedopasowań strukturalnych na rynku pracy, podnoszenie produktywności siły roboczej, oddziaływanie na wielkość zatrudnienia i bezrobocia oraz weryfikacja gotowości do pracy bezrobotnych [Kryńska, Kwiatkowski, Zarychta 1998, s. 74].

Najogólniej też – na potrzeby dalszych rozważań – przyjmujemy tu, że aktywna polityka rynku pracy (*active labour market policy* – ALMP) to zbiór instrumentów stosowanych przez państwo i nastawionych na włączanie bezrobotnych do rynku pracy w postaci ich zatrudnienia [Golinowska 2001, s. 16].

Aktywna polityka rynku pracy posługuje się całą gamą działań, które umownie zalicza się do określonych form. Są to mianowicie działania skierowane na tworzenie nowych miejsc pracy w sektorze publicznym oraz subsydiowanie zatrudnienia i płac, a także promowanie szeroko rozumianej przedsiębiorczości oraz działalności edukacyjnej [Lichniak 1994, s. 89].

Dodajmy też, za Z. Wiśniewskim, iż szczególnie ważnymi działaniami w aktywnej polityce rynku pracy są: promowanie pracy i szkoleń zawodowych, in-

¹⁰ Warto też zwrócić uwagę, że według przedstawicieli różnych szkół ekonomii, funkcje aktywnej polityki rynku pracy są pojmowane w sposób odmienny. Neoklasycy traktowali aktywne programy z dużym sceptycyzmem, co wynikało z ich stanowiska o braku większych „słabości” rynku. Od lat trzydziestych poczęto jednak – m.in. na skutek rosnących wpływów J.M. Keynesa – traktować aktywne programy jako instrumenty, które prowadzą do wzrostu zatrudnienia w gospodarce przy mniejszym koszcie społecznym niż związane z nimi nakłady finansowe. Pojawił się także argument, że programy te zwiększają zatrudnienie bez powiększania presji inflacyjnej. Argument taki wykorzystywano m.in. w dyskusjach lat siedemdziesiątych, kiedy np. zjawisko stagflacji podważyło wiarę w tradycyjną interpretację koncepcji krzywej Phillipsa. Dodatkowych argumentów na rzecz aktywnych programów dostarczyła także teoria segmentacji rynku pracy (podkreślająca potrzebę przesunąć siły roboczej między segmentami rynku) oraz teoria „kapitału ludzkiego” (uzasadniająca m. in. celowość organizacji szkoleń) (por. [Kwiatkowski 1998, s. 8-9]).

westowanie w rozbudowę infrastruktury i w celu polepszania warunków dla inwestycji prywatnych, zwiększanie roli inicjatyw na szczeblu lokalnym oraz podejmowanie innych jeszcze kroków zmierzających do tworzenia miejsc pracy na drugim rynku pracy (który zarazem powinien mieć znaczenie uzupełniające i być zorientowany na integrację zawodową bezrobotnych z pierwszym rynkiem pracy) [Wiśniewski 1999, s. 9].

Za M. Bednarskim natomiast można przytoczyć, że aktywne formy przeciwdziałania bezrobociu są takimi ekonomicznymi instrumentami, które angażują określone zasoby ekonomiczne, zwiększają popyt na pracę ponad ten, jaki byłby zgłaszany przez autonomicznie działający rynek pracy, lub też zmieniają strukturę podaży pracy tak, aby lepiej odpowiadała ona zgłaszanej przez rynek strukturze popytu. A zatem instrumenty tej polityki mogą modyfikować zarówno popytową, jak i podażową stronę rynku pracy [Bednarski 1997, s. 36].

Z kolei pasywna polityka rynku pracy (*passive labour market policy* – PLMP) obejmuje takie działania, jak: elastyczne traktowanie wieku emerytalnego, przedłużanie okresu kształcenia, okresowe osłabienie aktywności zawodowej, dzielenie istniejących miejsc pracy na większą liczbę zatrudnionych, elastyczne formy czasu pracy oraz osłonę socjalną bezrobotnych [Lichniak 1994, s. 96].

Zatem podstawowym celem pasywnej polityki rynku pracy jest finansowe łagodzenie skutków bezrobocia¹¹ poprzez zasiłki dla bezrobotnych, zasiłki i świadczenia przedemerytalne, wcześniejsze emerytury, odprawy pieniężne z tytułu zwolnień pracowników z przyczyn dotyczących zakładu pracy oraz zasiłki i świadczenia społeczne. Polityka pasywna finansowana jest w Polsce ze środków Funduszu Pracy, Funduszu Ubezpieczeń Społecznych oraz budżetu państwa i z zasady nie prowadzi do tworzenia miejsc pracy. Jej wpływ na zmniejszanie bezrobocia przejawia się natomiast w umożliwieniu trwałej dezaktywizacji zawodowej części zasobów pracy [Kryńska 2000, s. 3].

Warto podkreślić, że istnieje ścisły związek tych rodzajów polityki z ich celami. Otóż aktywna polityka rynku pracy zmierza do osiągnięcia głównego celu zatrudnieniowego i strukturalnego, pasywna zaś – socjalnego. Jakkolwiek dla poprawy sytuacji na rynku pracy zasadnicze znaczenie mają programy aktywne, to jednak nie można nie doceniać znaczenia stosowania form pasywnych, jako tych właśnie, które „łagodzą” negatywne skutki nierównowagi na rynku pracy. Z zasady państwo, które swoją politykę rynku pracy planuje na dłuższy czas, powinno niewątpliwie więcej środków finansowych kierować na aktywne formy przeciwdziałania bezrobociu, a także dbać o ich wysoką skuteczność.

¹¹ Tak jest rozumiana pasywna polityka rynku pracy m.in. w: [Integracja europejska... 1999, s. 310].

6. Niektóre aspekty realizacji polityki rynku pracy w Polsce po 2000 roku

Jak wskazują badania Ministerstwa Gospodarki i Pracy, liczba pracujących w I kwartale 2004 r. wzrosła o 117 tys. osób (tj. o 0,9 %) w porównaniu z analogicznym okresem roku 2003 [*Polska 2004... 2004*, s. 17], natomiast zaangażowanie ludności w procesie pracy mierzone współczynnikiem zatrudnienia (tj. procentowym udziałem pracujących w ogólnej liczbie ludności danej kategorii) wzrosło nieznacznie w I kwartale 2004 r. w porównaniu z analogicznym okresem roku poprzedniego [*Polska 2004... 2004*, s. 17]. Są to niewątpliwie pierwsze symptomy poprawy sytuacji na polskim rynku pracy.

Poprawa ta jest związana ze wzrostem znaczenia polityki państwa na rynku pracy, polegającej albo na oddziaływaniu pośrednim poprzez instrumenty polityki fiskalnej (ulgi i zwolnienia podatkowe, tworzenie specjalnych stref ekonomicznych) oraz monetarnej (obniżanie stóp procentowych, utrzymywanie wysokiego kursu złotego), albo na bezpośrednim ograniczaniu rozmiarów bezrobocia – tj. na polityce rynku pracy. Trudno jednak ocenić, które z tych działań (jeśli w ogóle) przyczyniły się bardziej do poprawy sytuacji na rynku pracy w ostatnim czasie.

Tabela 1. Wydatki z Funduszu Pracy w latach 2000-2005 (w mln zł)

Wyszczególnienie	2000 r.	2001 r.	2002 r.	2003 r.	2004 r.	2005 r.
Wydatki ogółem	16 945,9	8 343,9	9 806,8	10 494,4	9 180,2	5 550,8
Pasywne formy, w tym:	–	–	8 764,5	8 717,6	7 258,5	2 997,7
Zasiłki dla bezrobotnych	3 528,1	3 914,6	4 285,2	3 741,4	3 391,9	2 997,7
Aktywne formy, w tym:	–	–	790,6	1 406,6	1 323,5	1 905,3
Szkolenia	150,4	108,6	50,8	109,2	125,9	181,8
Roboty publiczne	120,2	64,9	88,4	297,4	279,3	294,3
Prace interwencyjne	146,2	96,5	93,5	222,9	232,0	193,9
Pożyczki	247,0	338,8	69,3	196,2	92,9	405,7

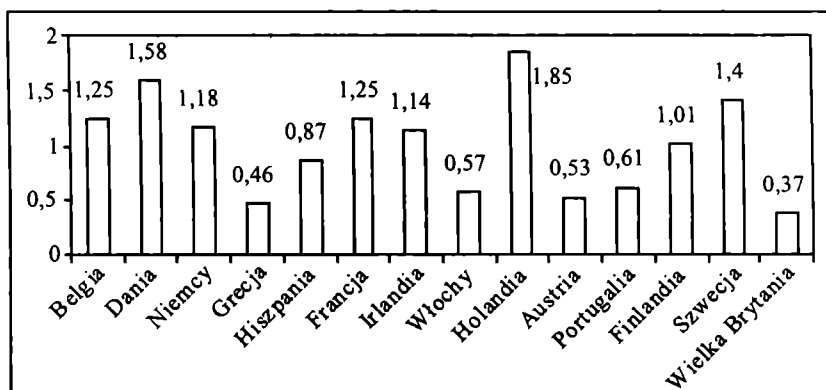
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych: [*Informacja o aktywnych formach...* 2006, s. 16; www.mgpis.gov.pl (31.05.2006 r.); *Polska 2004...* 2004, s. 43, 45; Rocznik Statystyczny Pracy 2001, tabl. 6(53), s. 86; 2003, tabl. 6(53), s. 92; *Zatrudnienie w Polsce...* 2005, s. 205].

Tym niemniej warto tu jednak zwrócić uwagę na zakres i formy prowadzonej przez państwo polityki rynku pracy w jej pasywnej i aktywnej odmianie. I tak np. w latach 2001-2003 wydatki na tę politykę, pochodzące z Funduszu Pracy, wzrastały. Jak wskazują przy tym dane tab. 1, zdecydowaną ich większość stanowiły wydatki na pasywną politykę rynku pracy, polegającą na wypłacie zasiłków dla bezrobotnych oraz zasiłków i świadczeń przedemerytalnych. Począwszy od 2004 r., wielkość wydatków ogółem z Funduszu Pracy uległa obniżeniu (por. dane tab. 1).

Co ciekawe jednak, od 2003 r. suma wypłaconych z Funduszu Pracy zasiłków dla bezrobotnych spadała z roku na rok, co było związane ze zmniejszeniem liczby

osób uprawnionych do pobierania tego zasiłku. Ponadto zmniejszyła się też liczba osób uprawnionych do pobierania zasiłków przedemerytalnych. Efektem tych procesów był z kolei spadek łącznych wydatków na pasywną politykę rynku pracy (co obrazują dane tab. 1).

Z kolei, biorąc pod uwagę efektywność programów aktywnego przeciwdziałania bezrobociu, najwyższy wskaźnik tej efektywności (liczony jako stosunek liczby osób, które uzyskały zatrudnienie po zakończeniu uczestnictwa w programie do liczby osób, które zakończyły program), wynoszący 1, uzyskano w 2005 r. w odniesieniu do pożyczek udzielanych na uruchomienie własnej działalności gospodarczej lub tworzenie nowych miejsc pracy [Polska 2004... 2004, s. 47]. Zdecydowanie niższy wskaźnik, o wartości 0,66 (w 2005 r.), uzyskano natomiast w przypadku prac interwencyjnych [Polska 2004... 2004, s. 47].

Rys. 1. Wydatki na aktywne formy przeciwdziałania bezrobociu w relacji do PKB w niektórych krajach Unii Europejskiej w 2002 roku (w %)

Uwaga: dane dla Danii i Portugalii dotyczą roku 2000, a dla Irlandii – 2001.

Źródło: opracowanie własne na podstawie: [OECD 2004, tabl. H, s. 319-327].

Jeżeli chodzi natomiast o liczebność osób biorących udział w aktywnych programach polityki rynku pracy, to najwięcej osób uczestniczyło w 2004 r.: było ich 474 825, a w 2005 r. więcej, bo 567 669 [Informacja o aktywnych... 2004, s. 14].

Jak wskazują dane tab. 1, wydatki na aktywne formy przeciwdziałania bezrobociu wzrosły w 2005 r. w porównaniu z rokiem poprzednim o 581,8 mln zł. Prognozy zawarte w „Narodowym planie rozwoju” na lata 2007-2013, dotyczące udziału wydatków na aktywne formy walki z bezrobociem w PKB, wykazują jednak tendencję rosnącą. Zgodnie z powyższym dokumentem w 2005 r. wynieść one mają 0,3% PKB Polski, a w 2006 r. – 0,4% PKB [Wstępny projekt... 2005].

Oznacza to, że państwo zaczęło doceniać efektywność aktywnych form w zwalczaniu bezrobocia lub też – że wystąpi dalszy spadek liczby bezrobotnych uprawnionych do pobierania zasiłku i spadną tym samym wydatki na pasywne formy polityki rynku pracy.

W porównaniu z krajami Unii Europejskiej prognozowane wielkości nie są jednak zbyt optymistyczne. Jak wskazują dane na rys. 1, we wszystkich prezentowanych krajach „starej piętnastki” wydatki na aktywne formy stanowiły więcej niż 0,3% ich PKB, polskie prognozy dotyczące tego wskaźnika są więc zbliżone do jego poziomu w krajach takich, jak Wielka Brytania czy Grecja. Pierwszy z tych krajów miał w 2004 r. stopę bezrobocia na poziomie 4,5%, a drugi – 9,5%, co zdecydowanie odbiega od polskiej stopy bezrobocia z tegoż roku, wynoszącej 18,9% [„Biuletyn Statystyczny” 2004, s. 171 (tab. 60)]. Można zatem wnioskować, że w polskiej polityce rynku pracy aktywne formy są jednak wciąż niedoceniane¹².

7. Zakończenie

Potrzeba prowadzenia aktywnej i rozwiniętej polityki gospodarczej państwa wobec rynku pracy, jak wynika z dokonanego przeglądu różnych stanowisk teoretycznych oraz wyprowadzonych stąd wniosków, a także z oglądu rzeczywistości gospodarczej, wydaje się w pełni uzasadniona.

Jakkolwiek nie ma zgody co do roli mechanizmu rynkowego w funkcjonowaniu rynku pracy, a więc i w kwestii celowości, zakresu i sposobu ingerowania w jego działanie przez instytucje państwa, to jednak niezaprzeczalnym faktem jest szczególna rola tego rynku w gospodarce.

Nadzwyczajna pozycja pracy ludzkiej we współczesnej gospodarce, specyficzne cechy i właściwości działania rynku pracy, jego ewidentne ułomności i niedoskonałości oraz wyraźna zawodność, są powodem m.in. tego, że ingerencja państwa w jego funkcjonowanie jest nieodzowna oraz winna być głębsza aniżeli na rynkach innych towarów.

Praca bowiem to nie tylko mniej lub bardziej produktywny pracownik czy też zespół lub grupa ludzi, ale także – poprzez swoje dochody – wymagający i suwerenny konsument oraz potencjalny i zyskujący na znaczeniu przedsiębiorca. Praca, poprzez swoją społeczną wrażliwość na godziwe warunki pracy i płacy, to także – przy podziale nadwyżki ekonomicznej – pożądanym w negocjacjach partner, ale również możliwy, i nie do zlekceważenia, twardy przeciwnik.

Bolesny zaś społecznie i marnotrawny ekonomicznie problem „polskiego bezrobocia”, a w szczególności jego wysokiego (i utrzymującego się mimo nieznacznej spadku w ostatnim okresie) poziomu oraz wysoce niekorzystnej struktury (a zwłaszcza z punktu widzenia braku odpowiedniego wykształcenia bezrobotnych oraz długotrwałości pozostawania bez pracy), to problem w zasadzie „numer jeden” współczesnej transformującej i integrującej się polskiej gospodarki.

Do jego rozwiązania przyczyniać się też winna polityka gospodarcza państwa, poprzez przedsięwzięcia wspierające na bieżąco wzrost gospodarczy oraz pożądane przemiany struktury gospodarczej, a szerzej – także ustrojowa – jako umacniająca

¹² Szerzej na temat polityki rynku pracy w Polsce i w krajach Unii Europejskiej por. [Jarmolowicz, Knapińska 2005, s. 219-257].

i kreująca instytucje, urządzenia i mechanizmy ekonomiczne właściwe dla dojrzałej gospodarki rynkowej.

W bardziej określonym wymiarze niezbędna się staje potrzeba uaktywnienia właśnie polityki zatrudnienia (gdy chodzi o tworzenie nowych i pełnowartościowych miejsc pracy) oraz polityki rynku pracy – zwłaszcza w jej formach aktywnych.

Przed wszystkim zaś państwo, orientując się na tego typu politykę, mającą na celu zwalczanie bezrobocia w długim okresie, winno kierować więcej środków finansowych na aktywne formy przeciwdziałania bezrobociu (szczególnie na szkolenia, edukację i reorientację zawodową). Winno ono również uelastyczyć same zasady podziału tych środków, i to tak, aby mogły być one w większym stopniu dostosowane do potrzeb społeczno-zawodowych (zwłaszcza wśród młodzieży) oraz przestrzennych.

Wielopodmiotowość instytucji państwa, upoważnionych do prowadzenia takiej polityki, wymaga niewątpliwie lepszej koordynacji w prowadzonych i różnorodnych działaniach, jak również pogłębiania i rozszerzenia współpracy (a zwłaszcza urzędów pracy) z pracodawcami, placówkami oświaty i edukacji, firmami doradztwa personalnego oraz z innymi podmiotami rynku pracy.

Dostrzegając te i inne jeszcze potrzeby oraz możliwości rozwijania i zwiększenia efektywności polityki rynku pracy (zwłaszcza w zakresie jej form aktywnych, chociaż nie lekceważąc działalności osłonowo-socjalnej), zasadne wydaje się tu wskazanie na istotne znaczenie sądu o ograniczonej jej skuteczności w przeciwdziałaniu zjawisku bezrobocia i jego społeczno-ekonomicznym skutkom.

Należy podkreślić (uwzględniając także doświadczenia krajów Unii Europejskiej, USA oraz innych), że główne działania na rzecz zwiększania poziomu zatrudnienia i wzrostu jego efektywności związane są jednak z polityką zatrudnienia, umożliwiającą tworzenie nowych i wydajnych stanowisk pracy i powiązaną ściśle także z innymi typami polityki gospodarczej państwa (a więc także z monetarną, fiskalną, cen i wynagrodzeń i innymi). Tylko globalne oddziaływanie państwa na rozwój gospodarki i utrzymanie jej tendencji wzrostowych w warunkach stabilnych cen oraz wysokiego stopnia wykorzystania ogółu czynników produkcji w rezultacie umożliwi również wysokie i racjonalne zatrudnienie.

Literatura

- Banasiak B., Kaczmarek K., *Jak wiele państwa na rynku pracy?*, „Rynek Pracy” 2002 nr 3.
 Bernais J., *Klasyfikacja metod i środków przeciwdziałania bezrobociu*, „Rynek Pracy” 1996 nr 4.
 „Biuletyn Statystyczny GUS” 2004 nr 11(565).
 Blaug M., *Teoria ekonomii*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2001.
 Borowiec J., *Bezrobocie a polityka rynków pracy w Unii Europejskiej*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 1996 z. 3.
 Cieślukowski M., *Ekonomiczne skutki i metody ograniczania bezrobocia*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 1998 z. 3-4.

- Dach Z., *Interwencjonizm państwowy na rynku pracy*, „Rynek Pracy” 1996 nr 5.
- Dolny E., Meller J., Wiśniewski Z., *Zarys polityki zatrudnienia*, PWE, Warszawa 1990.
- Dylematy zatrudnienia w warunkach postępującej integracji Polski z Unią Europejską*, red. J. Orczyk, Wydawnictwo AE, Poznań 2001.
- Economic Policy and the Market Process. Austrian and Mainstream Economics*, red. K. Groenveld, J.A.H. Maks, J. Muysken, North Holland, Amsterdam 1990.
- Garbarski L., Rutkowski I., Wrzosek W., *Interwencjonizm państwa na rynku*, Monografie i Opracowania nr 395, SGH, Warszawa 1994.
- Golinowska S., *O przyczynach bezrobocia i polityce jego zwalczania*, „Polityka Społeczna” 2001 nr 3.
- Gontarski Z., *Polityka zatrudnienia w procesie przemian systemowych*, Ośrodek Badań Społecznych, Warszawa 1991.
- Informacja o aktywnych formach przeciwdziałania bezrobociu i wykorzystaniu środków finansowych*, Minister Pracy i Polityki Społecznej, Warszawa, maj 2006, s. 14, www.mgpis.gov.pl (31.05.2006).
- Integracja europejska. Transformacja systemowa w Polsce. Procesy dostosowawcze*, red. B. Klimczak, L. Dyczkowski, Z. Pisz, Wydawnictwo AE, Wrocław 1999.
- Jarmołowicz W., Knapińska M., *Polityka państwa na rynku pracy w warunkach transformacji i integracji gospodarczej*, Wydawnictwo AE, Poznań 2005.
- Jarmołowicz W., Woźniak B., *Polityka państwa na rynku pracy – jej cele, formy i rezultaty*, [w:] *Współczesne problemy i koncepcje zarządzania. Nowoczesne zarządzanie przedsiębiorstwem*, Uniwersytet Zielonogórski, Zielona Góra 2003a.
- Jarmołowicz W., Woźniak B., *Polityka państwa na rynku pracy okresu transformacji – próba oceny*, Badania Naukowe vol. 10 nr 2, Kielce 2003b.
- Klimczak B., *Etyka gospodarcza*, Wydawnictwo AE, Wrocław 2002.
- Kryńska E., Kwiatkowski E., Zarychta H., *Polityka państwa na rynku pracy w Polsce w latach dziewięćdziesiątych*, IPISS, Warszawa 1998.
- Kryńska E., *Polityka gospodarcza państwa a zapobieganie i zwalczanie bezrobocia*, „Polityka Społeczna” 2000 nr 1.
- Kwiatkowski E., *Teoretyczne i metodologiczne problemy aktywnej polityki państwa na rynku pracy*, [w:] *Przeptywy siły roboczej a efekty aktywnej polityki państwa na rynku pracy w Polsce*, red. E. Kwiatkowski, UŁ, Łódź 1998.
- Labor Markets and Social Policy in Central and Eastern Europe, The Transition and Beyond*, red. N. Barr, Oxford University Press, Oxford 1994.
- Levinson M., *Nie tylko wolny rynek*, PWE, Warszawa 1992.
- Lichniak I., *Uwagi o polityce rynku pracy*, [w:] *Założenia a rezultaty polityki gospodarczej w okresie transformacji*, SGH, Warszawa 1994.
- Markowski K., *Rola państwa w gospodarce rynkowej*, PWE, Warszawa 1992.
- Matysiak A., *Źródła kapitału społecznego*, Wydawnictwo AE, Wrocław 1999.
- Meller J., *Makroekonomiczna polityka wynagrodzeń w gospodarce rynkowej*, „Praca i Zabezpieczenie Społeczne” 1992 nr 10-11.
- Meller J., *Przestrzenne zróżnicowanie polskiego rynku pracy i jego konsekwencje*, [w:] *Dylematy zatrudnienia w warunkach postępującej integracji Polski z Unią Europejską*, red. J. Orczyk, Wydawnictwo AE, Poznań 2001.
- Meller J., *Regionalny aspekt polityki zatrudnienia w warunkach gospodarki rynkowej*, [w:] *Rynek pracy i bezrobocie, problemy teorii i praktyki*, UŁ, Łódź 1993.
- Meller J., *Sytuacja na rynku pracy a działalność przedsiębiorstw*, „Ekonomika i Organizacja Przedsiębiorstwa” 1991 nr 2.
- Meller J., Zieliński M., *Rola państwa w kształtowaniu rynku pracy*, [w:] *Rola państwa w społecznej gospodarce rynkowej*, materiały konferencyjne, red. E. Okoń-Horodyńska, Katowice 1995.
- Narodowa strategia wzrostu zatrudnienia i rozwoju zasobów ludzkich w latach 2000-2006*, Ministerstwo Pracy i Polityki Socjalnej, www.mpips.gov.pl

- OECD Employment Outlook, OECD, Paris, 2004.
- Podstawy ekonomii*, red. R. Milewski, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2001.
- Polska 2004. Raport o rynku pracy i zabezpieczeniu społecznym*, MGİP, Warszawa 2004.
- Popyt na pracę w Polsce. Teoria i praktyka*, red. J. Meller, E. Dolny, UMK, Toruń 1997.
- Procesy i kierunki przemian w gospodarce, przestrzeni i społeczeństwie*, red. M. Bucka, J. Słodczyk, Uniwersytet Opolski, Opole 2005.
- Przepływy siły roboczej a efekty aktywnej polityki państwa na rynku pracy w Polsce*, red. E. Kwiatkowski, UŁ, Łódź 1998.
- Rocznik Statystyczny Pracy 2001*, GUS, Warszawa 2001.
- Rocznik Statystyczny Pracy 2003*, GUS, Warszawa 2003.
- Rola państwa w społecznej gospodarce rynkowej. Materiały konferencyjne*, red. E. Okoń-Horodyńska, Katowice 1995.
- Rothschild K.W., *Employment, Wages and Income Distribution. Critical Essays in Economics*, Routledge, London 1993.
- Rynek pracy i bezrobocie*, Acta Universitatis Lodziensis, UŁ, Łódź 1999.
- Rynek pracy i bezrobocie. Problemy teorii i praktyki*, UŁ, Łódź 1993.
- Sęp M., *Uwarunkowania i przemiany strukturalne zatrudnienia młodocianych w przemyśle polskim*, Zeszyty Naukowe Akademii Ekonomicznej, Seria II nr 147, Poznań 1996.
- Studia nad transformacją polskiej gospodarki*, red. S. Marczuk, K.Z. Sowa, WSP, Rzeszów 1998.
- Ślusarczyk B., *Zakres, obszary i narzędzia integracji państwa w gospodarce rynkowej*, [w:] *Studia nad transformacją polskiej gospodarki*, red. S. Marczuk, K.Z. Sowa, WSP, Rzeszów 1998.
- Wiśniewski Z., *Kierunki i skutki deregulacji rynku pracy w krajach Unii Europejskiej*, UMK, Toruń 1999.
- Wiśniewski Z., *Niektóre aspekty europejskiej strategii zatrudnienia*, „Rynek Pracy” 1999 nr 10.
- Wiśniewski Z., *Polityka zatrudnienia i rynku pracy RFN*, UMK, Toruń 1994.
- Współczesne problemy i koncepcje zarządzania. Nowoczesne zarządzanie przedsiębiorstwem*, Uniwersytet Zielonogórski, Zielona Góra 2003.
- Wstępny projekt Narodowego Planu Rozwoju 2007-2013. Prognozy*, www.npr.gov.pl, dn. 12.11.2005 r.
- Zajdel M., *Zmiany w strukturze pracujących w gospodarce województwa łódzkiego*, [w:] *Rynek pracy i bezrobocie*, Acta Universitatis Lodziensis, Łódź 1999.
- Założenia a rezultaty polityki gospodarczej w okresie transformacji*, SGH, Warszawa 1994.
- Zatrudnienie w Polsce 2005*, red. M. Bukowski, Departament Analiz i Prognoz Ekonomicznych, MGİP, Warszawa 2005.

LABOUR MARKET POLICY – THEORY AND REALIZATION IN POLAND AFTER THE 200 YEAR

Summary

Presentation of aspect of politics of (policy of) theoretical state is purpose of elaboration on job market, but especially purpose, instruments and places in economic policy of state.

It perform additional analyze and estimates on labor market led in Poland after year 2000 of its taking into consideration in braving of joblessness efficiency different and economic and social effects.